

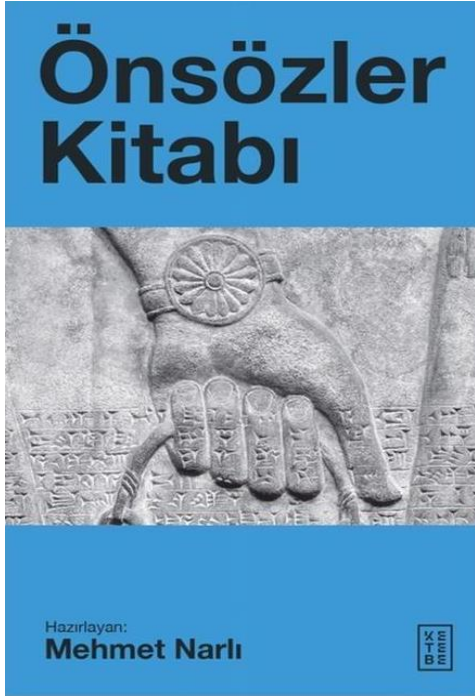
Türk Edebiyatına Bütünlüklü Bir Bakış: Önsözler Kitabı

Narlı, Mehmet (2021) *Önsözler Kitabı*, Ketebe Yayınları, İstanbul.

Beyhan Kanter¹

Atıf/©: Kanter, B. (2021). Türk Edebiyatına Bütünlüklü Bir Bakış: **Önsözler Kitabı**. *Artuklu İnsan ve Toplum Bilim Dergisi*, 6(2), 145-150.

Citation/©: Kanter, B. (2021). A Whole Look at Turkish Literature: **Önsözler Kitabı [The Book of Prefaces]**. *Artuklu Human and Social Science Journal*, 6(2), 145-150.

Bilimsel veya edebî olsun her eserin sunuş yazısı ya da önsözü, eserle ilgili bilgi veren, okuru okuyacağı eserin yazılış sebebiyle, muhtevasıyla, türüyle ve yazarın belli bir konudaki görüşleriyle/iddialarıyla tanıştıran özellikleri haizdir. Hangi isimlerle tanımlanırlarsa tanımlansınlar edebiyat tarihlerinde yer edinen önsöz niteliğindeki yazılar, yazarının poetik tutumunu, edebî türlere bakışını ya da ele aldığı konu hakkındaki iddialarını muhtasar veya yoğunlaştırılmış bir biçimde yansıtmaktadır. Dolayısıyla önsözler sadece kitap tanıtımı ya da kitap hakkında bilgi veren metinler olmanın çok ötesinde anlamları içermektedir. Bu manada önsözler, tüm okurlar fakat özellikle iyi okurlar için önemli, yeni ve estetik başlangıçlar vaat eder.

Mehmet Narlı'nın 2021 yılının son günlerinde Ketebe Yayınları arasından çıkan *Önsözler Kitabı*² adlı çalışması, Türk edebiyatının ilk dönemlerinden itibaren farklı türlerde yazılmış eserlerin 'önsöz'lerini bir araya getirdiği, antoloji hüviyetinde kapsamlı bir eserdir. Narlı, çalışmasının "Önsözler Önsözü" başlıklı kısmında öncelikle Türk edebiyatı tarihi boyunca önsözlere verilen adlar hakkında dönemsel özellikleri göz önünde bulundurarak bilgi vermektedir. Zira Türk edebiyatı tarihi boyunca, eserlerin başına konan ve eser hakkında bilgi veren yazılar çok farklı sözcüklerle adlandırılmışlar ve böylelikle terim özelliği kazanmışlardır. Sunu, sunuş, söz başı, ön deyiş, mukaddime, dibace, ifade-i meram, ifade-i mahsusa, sebab-i telif, medhal vs gibi çoğaltılabilecek bu isimlendirmeler, eserlerin yazıldıkları dönemin özelliklerine ve

¹ Prof. Dr. Beyhan Kanter, Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, beyhankanter@gmail.com. 0000-0002-9848-022X

² Narlı, Mehmet (2021) *Önsözler Kitabı*, Ketebe Yayınları, İstanbul.

türlerine göre kullanılmakla birlikte, birbirlerinin yerine de kullanılabilir. Söz gelimi “Osmanlı kültür ve edebiyat adamları, mesnevilerinin, tezkirelerinin, tarih kitaplarının, sözlüklerinin sunuş yazıları olarak mukaddimeyi kullanmışlardır. Divanların sunuşlarına ise genellikle dibace demişlerdir” (Narlı, 2021: 16).

Kitapların baş taraflarına konulan sunu, sunuş, söz başı, ön deyiş, mukaddime, dibace gibi kelimelerin genel bir kanaat olarak önsözün eş anlamlısı olarak kullanıldığını ifade eden Narlı, önsöze dair bilindik tanımların/adlandırmaların, bin yıllık geleneğin içinden seçtiği kitapların sunuş metinleri esas alındığında meseleyi sınırlandıracağından bahsetmektedir. Öte yandan Narlı’ya göre bu adlandırmalar, salt eş anlamlı sözcükler olarak düşünülmemelidir. Bu bağlamda dibacenin özelliklerini açıklarken önsöz tanımının sınırlarının aşıldığını ve dibacelerin iktibasları, kompozisyonları ve üslupları ile edebî bir biçim kazandıklarını ifade eder. Narlı’ya göre; “Dibacelerin içerikleri ise şairlerin yaslandıkları bilgi kuramını, poetik anlayışlarını, döneminin kültür ve edebiyatı içinde kendilerini ve divanlarını nasıl konumlandıklarını, beslendikleri edebî kaynaklarını, şiirlerinin niteliklerini ve nihayet sundukları divanlarını niçin ve nasıl hazırladıklarını gösterirler. Dolayısıyla dibaceler, sadece Osmanlı Divan şairlerinin kişisel olarak eserleri ile ilgili bilgi verdikleri birer metin değil, yüzlerce yıllık bir edebiyatın ve kültürün epistemolojik, poetik ve tarihi metinleridirler.” (2021: 15). Kitabın bu kısmı “önsöz”lerin farklı isimleriyle gelenek içinde doğal süreci içinde ortaya çıkış sürecini ve devamlılığını göstermesi açısından dikkate değerdir. Özellikle Divan edebiyatı içindeki örneklerinin, önsözlerin kitaba sonradan eklenmiş bir bölüm olmaktan ziyade onun estetik ve biçimsel bir tamamlayıcısı olduğunu göstermesi de Önsözler Kitabı’nın önemli vurgularından biri olarak tespit edilebilir.

Şiir, roman, tiyatro gibi edebî türlerde mukaddime/önsöz pek yaygın olmamakla birlikte özellikle Tanzimat’tan sonra yeni bir edebî anlayışın gelişmeye başlaması neticesinde söz konusu türlerin mukaddimeleri aynı zamanda edebî yenilikleri ve poetik tutumları açıklayan birer beyanname özelliği göstermeye başlamıştır. Söz gelimi Harabat Mukaddimesi, Celal Mukaddimesi ihtiva ettikleri özellikler bakımından neredeyse eserin kendisini aşan bir üne kavuşmuşlardır. Nitekim “Nâmık Kemal’in Celâleddin Harzemşah adlı tiyatro eserinin ilk neşrinden sonra kaleme aldığı, ayrı bir kitap halinde de yayımlanan Mukaddime-i Celal, mukaddime sınırlarını aşarak yazarın, tiyatro ve edebiyat hakkındaki görüşlerini ifade eden bağımsız bir çalışma niteliği kazanmıştır.” (Narlı, 2021: 17). Öte yandan Makber Mukaddimesi gibi şairlerinin poetik tutumunu içeren ‘önsöz’ler de edebiyat tarihlerinde ayrıcalıklı bir yere sahiptirler. Narlı’ya göre Tanzimat’tan sonra yayımlanan kitaplarda yer alan mukaddimeler, “yazar/şair-eser-okuyucu arasında bir ara metin görevi görmüşler; edebiyat ve bilim eserlerinin vazgeçilmez parçası haline gelmişlerdir.” (2021: 17).

Önsöz işlevi gören metinler arasında manzum biçimde yazılanların olması da şairlerin poetikalarını şiirin estetik imkânlarıyla yansıtmalarına ilişkin bir tutumdur. “Klasik sunuşlardan modern sunuşlara kadar önsözlerin değişmeyen içeriklerinden biri poetik görüşlerdir.” (Narlı, 2021: 20). Söz gelimi “Recaizâde Mahmut Ekrem, Zemzeme önsözünde “en güzel eserler insanı ağlatanlardır” sözünü reddeder ve asıl şiirin okunduktan sonra insanı düşündüren şiir olduğunu söyler. [...] Abdülhak Hâmit, Makber önsözünde en güzel, en büyük, en doğru şiirin, büyük ve şiddetli bir gerçeğin baskısı altında kalıp hiçbir

şey söyleyememek olduğunu ifade eder.” (Narlı, 2021: 22). Bu önsöz örnekleri, hem yazarların/şairlerin poetik tutumlarının, edebî akımlarla ilişkilerinin hem de türlere yaklaşımlarının gösterilmesi açısından önem arz etmektedir.

Narlı, çalışmasının giriş kısmında, önsöz kelimesiyle ifade ettiği sunuş yazılarının, tarihi, türü, biçimi bakımından farklılaşabileceğini; dibace ve mukaddime örnekleriyle ortaya koymakla birlikte “bütün farklılıklara rağmen ortak bir özün, bir şekilde “önsöz” terimiyle temsil edilebileceğini de kabul etmiş ol[duğunu]” (2021: 18) dile getirir. Söz konusu kabulleniş, bu bağlamdaki sorgulama, belirleme ve değerlendirmelerin “önsöz” kavramı üzerinden yapılmaya çalışması ile ilgilidir. Mehmet Narlı’nın önemli tespitlerinden biri de divanlara, mesnevilere, tezkirelere, tarih kitaplarına, sözlüklere, romanlara, şiir kitaplarına, belagat ve eleştiri metinlerine yazılan önsözlerin kimi zaman metin dışı olduklarına ilişkindir. Narlı’ya göre “önsözler, şiirlerin, hikâyelerin, tarihlerin veya eleştirilerin bir parçası değil onlarla ilgili ve onları da aşan bilgi; kuramsal, poetik, tarihsel ve biyografik metinlerdir.” (2021: 18). Narlı, metin içi sayılabilecek önsözlere örnek olarak da Tevfik Fikret’in, Rübab-ı Şikeste’nin başına eklediği “Karilerime” adlı şiirini gösterir. Bunun yanı sıra Reşat Nuri’nin Gizli El romanının başında “İlk Romanımın Romanı” başlığı ile anlattıklarını ise üst kurmaca ile ilişkilendirir. Mehmet Narlı, edebî türlerin tematik ve biçimsel özelliklerinin ele alındığı önsözlere de millî roman, realizm, natüralizm tanımlarına yer veren metinler aracılığıyla değindiği gibi Tanzimat’tan Cumhuriyet yıllarına kadar yazılan romanların, tiyatroların, belagat kitaplarının önsözlerinden örnekler vererek söz konusu eserlerin yazılış amaçlarının, ortaya çıkış serüvenlerinin ne şekilde olduğunu açıklar. Öte yandan kitaba seçilen önsözlerden bir kısmının ilgili eserlerin ilk basımlarında yer alıp alınmadığına dair bilgilerin de verilmesi, önsözlerin yazılış gerekçeleri bağlamında okuru yönlendirmektedir.

Mehmet Narlı çalışmasında, on birinci yüzyıldan yirminci yüzyıla kadar yazılmış sözlük, mesnevi, divan şiiri, modern şiir, roman, hikâye, tiyatro, edebiyat teorisi, biyografi ve edebiyat eleştirisi türlerinden elli üç metnin önsözüne yer vermiştir. Narlı, amacının; önsözlerde bulunan bilgi kaynaklarını, dil ve sanat anlayışlarını bugünün okuruna sınırlı örneklerle de olsa göstermeye çalışmak olduğunu ifade etmektedir.

Önsözler Önsözü başlıklı girişten sonra “İlk Metinlerin Önsözleri”, “Divan Şiirinden Cumhuriyet Dönemine Şiir Önsözleri”, “Roman ve Hikâye Önsözleri”, “Tiyatro Önsözleri”, “Deneme ve Eleştiri Metinleri Önsözleri” başlıkları altında örneklem olarak seçilen metinlere yer verilmektedir. Çalışmanın “Önsözler Önsözü” kısmı, önsözlerin tarihçesi, Türk edebiyatında önsöz mahiyetinde yazılan metinlerin özellikleri bağlamında Türk edebiyatına katkı sağlayacak niteliktedir. Kitapta Kaşgarlı Mahmut’un Dîvânü Lügâti’t-Türk’ünden itibaren Türk edebiyatı tarihinde yer edinmiş önsözlere yer verilmesi, bu metinlerin birlikte değerlendirilebilmesi, karşılaştırılabilmesi ve dönemlere göre edebî türlere yaklaşımın, poetik tutumların ortaya çıkarılması açısından önem arz etmektedir.

Mehmet Narlı’nın kitabı, çoğu okur tarafından ihmal edilen önsözlerin açıklayıcı işlevlerinin dışında poetik, tarihî ve geleneksel manada bir çerçeve sunduğunu göstermesi bakımından oldukça dikkate değerdir. Bu manada okur için önsöz okuma bilincini geliştirmek için bir başlangıç sunma potansiyelini, ikna edici bir biçimde içinde barındırması kitabın değerine değer katan bir özellik olarak değerlendirilmelidir.